

УДК 343.9:343.132

Тарас Кримський,

слухач магістратури Національної академії внутрішніх справ

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ТИПОВИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

У статті розглянуто порядок проведення типових слідчих (розшукових) дій при розслідуванні вбивств. Розглядаються особливості проведення огляду місця події, допиту свідків та підозрюваного, їх організаційно-тактичні засади.

Ключові слова: вбивство, тактика, кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії, огляд місця події, допит.

Убивства є одним з найбільш тяжких злочинів проти особи, розслідування яких відрізняється значною складністю і трудомісткістю. Нестабільність фінансово-економічної ситуації в країні, процеси перерозподілу власності, негативні процеси у соціально-економічній сфері призвели до зниження життєвого рівня населення і соціального розшарування суспільства за доходами та рівнем життя, зростає кількість незайнятого населення. Все це не могло не позначитися на стані криміногенної обстановки в країні. Так, у 2013 р. було зареєстровано 5861 кримінальне провадження за ст. 115 КК України «умисне вбивство». Такі дані викликають стурбованість як у правоохоронних органів, так і у пересічних громадян.

Помітно змінюється характер скоєних злочинів, зокрема умисних убивств: витонченішими стають способи їх вчинення, все частіше здійснюються вбивства добре заздалегідь сплановані та підготовлені, які носять замовний характер, вчинення яких супроводжується знущанням над потерпілим. Все це значно ускладнює роботу правоохоронних органів щодо розкриття і розслідування злочинів і ставить завдання не лише активізації заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, а й поліпшення роботи органів досудового розслідування з розкриття та розслідування умисних убивств.

У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання, пов'язані з дослідженням методики розслідування

вбивств, порядком проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні цих особливо тяжких злочинів.

Проблеми методики розслідування умисних убивств певним чином досліджувались у вітчизняній криміналістиці. Вагомий внесок у дослідження теоретичних питань, пов'язаних із удосконаленням розкриття та розслідування вбивств, зробили такі вчені-криміналісти України та інших держав, як Т. В. Авер'янова, Ю. П. Аленін, О. Я. Баєв, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. І. Бояров, О. Ю. Булулуков, І. В. Борисенко, О. М. Васильєв, Л. Г. Відонов, В. К. Гавло, В. Г. Гончаренко, М. С. Гурев, А. В. Дулов, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, В. П. Колмаков, О. Н. Колесніченко, Ю. Б. Комаринська, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмичов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Г. А. Матусовський, Г. М. Мудьюгін, М. В. Салтевський, В. В. Тищенко, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін. Разом із тим, слід зазначити, що порядок проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні вбивств потребує розгляду у зв'язку із набуттям чинності новим КПК України, необхідністю детального тлумачення його положень.

Мета даної статті — охарактеризувати тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні вбивств. Виходячи із теоретичних та емпіричних джерел, типовими слідчими (розшуковими) діями при розслідуванні вбивств є: 1) огляд місця події і трупа; 2) допит свідків; 3) допит підозрюваного.

Огляд місця події і трупа. Огляд місця події і трупа є невідкладною слідчою (розшуковою) дією в кримінальних провадженнях про вбивство, особливості якої визначаються специфічністю центрального об'єкта огляду, яким виступає труп людини і відповідні сліди (рани, кров, мікрочастинки тканин та внутрішніх органів тощо). Це впливає як на послідовність дій слідчого і спеціалістів, так і на їх зміст. Важливе значення для проведення огляду місця події є залучення співробітників Експертної служби МВС України. Потрібно звернути увагу, що при огляді трупа обов'язковою є участь судово-медичного експерта. Коли неможливо вчасно залучити судово-медичного експерта, запрошується лікар (ст. 238 КПК України) [1]. Відповідно до Положення про Експертну службу МВС України, що затверджене наказом МВС України від 09.08.2012 р. № 691, до завдань Експертної служби входять: 1) здійснення судово-експертної діяльності та техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду із запобігання, виявлення, розкриття і розслідування кримінальних та інших правопорушень; 2) проведення судової експертизи в кримінальних, адміністративних, цивільних та господарських справах, а також досліджень у позасудовому провадженні за матеріалами оперативно-розшукової діяльності та інших процесуальних дій, виконання інших робіт у межах своєї компетенції; 3) забезпечення участі спеціалістів Експертної служби в оперативно-розшукових заходах, слідчих та інших процесуальних діях та ін. [2].

Безпосереднє сприйняття даних, одержуваних у ході огляду місця події, позитивно позначається на формуванні внутрішнього переконання, на висуненні і перевірці версій. Тому як слідчому, так і співробітникам оперативного підрозділу необхідно особисто оцінити обстановку, речові докази, предмети і сліди, документи на місці події, а не сприймати подібну інформацію зі слів інших осіб.

При огляді місця події у справах про вбивства з'ясовуються такі питання:

— особа потерпілого, його характеристика;

— особа злочинця, його характеристика;

— спосіб убивства, які знаряддя використані злочинцями;

— мотиви і мета злочину;

— шляхи підходу і відходу злочинців з місця події;

— шляхи підходу потерпілого до місця події;

— які сліди залишилися на місці події (у тому числі предмети або їх частини, залишені злочинцем);

— предмети, забрані злочинцями з місця події;

— сліди, які імовірно могли залишитися на злочинцях (кров, частинки ґрунту тощо).

При огляді трупа на місці події повинні бути виявлені і зафіксовані такі факти: місце виявлення трупа і розташування його стосовно навколишнього середовища; розташування трупа щодо об'єктів і слідів з ним взаємозв'язаних (знаряддя злочину, сліди крові); поза трупа, положення кінцівок, наявність різних слідів і предметів на трупі і під ним; стан одягу на трупі, наявність слідів на одязі, особливі прикмети; наявність і характер тілесних ушкоджень; наявність трупних явищ та ін.

Труп повинен бути сфотографований так, щоб зазначена інформація знайшла відображення на фотознімках.

Огляд місця події у справах про неочевидні вбивства достатньо складний, особливо в тих випадках, коли необхідно оглянути велику територію, або існує небезпека зникнення слідів під впливом погодних умов, або є два і більше трупів. Тому доцільно залучати до проведення цієї слідчої (розшукової) дії працівників оперативних підрозділів. Спільна робота при огляді місця події повинна розподілятися відповідно до конкретних задач огляду, що стоять перед слідчим та оперативними працівниками. Слідчий керує діями членів слідчо-оперативної групи та несе персональну відповідальність за якість проведення огляду місця події [3]. В задачу слідчого входить виявлення, сприйняття, вивчення і фіксація стану, властивостей і ознак матеріальних об'єктів, що знаходяться на місці події, в цілях з'ясування характеру події, особи злочинця, мотивів злочину та інших

обставин, що підлягають встановленню. Згідно зі ст. 40 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій.

Відповідно до Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, що затверджена наказом МВС України від 14.08.2012 р. № 700, співробітник оперативного підрозділу негайно інформує слідчого про одержані дані щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та причетних до нього осіб для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій [4]. Співробітники оперативного підрозділу сприяють у виконанні вказаної слідчої (розшукової) дії, але при цьому однією з основних задач їх діяльності є організація і проведення оперативно-розшукових заходів щодо перевірки тієї інформації, яка встановлюється в ході огляду, а також збір інших даних для розкриття злочину. До таких заходів слід віднести: організацію переслідування; загороджувальні і розшукові дії; застосування службово-розшукового собаки; подвірні обходи; встановлення можливих шляхів приходу і відходу злочинця; обстеження, прочісування району, прилеглого до місця події. Співробітники оперативного підрозділу допомагають слідчому проводити і сам огляд місця події. Вони, як правило, надають йому допомогу у виявленні слідів і речових доказів, а також виконують одиничні вказівки і доручення слідчого, пов'язані безпосередньо з проведенням огляду. Обмін інформацією, одержуваною в процесі огляду місця події, є однією з найважливіших умов ефективності взаємодії слідчого і працівників оперативного підрозділу. Взаємодія слідчого та оперативних працівників у справах про вбивство є необхідною передумовою розкриття та розслідування даного виду злочину [5].

Отже, огляд є однією зі складних і, разом із тим, результативних слідчих (розшукових) дій, завдяки якій можна

одержати багату інформацію, яку містять сліди, предмети, плями, речовини тощо. Цінні дані часто дає і відсутність слідів та інших фактичних матеріалів, а також обставини, що суперечать звичайному ходу речей у певній ситуації [6].

Допит свідків. Як свідки у кримінальних провадженнях про вбивства допитуються очевидці злочину, родичі, знайомі й колеги по службі потерпілого й підозрюваного, а також інші особи, які володіють інформацією про обставини кримінального правопорушення.

Основна мета допиту свідків-очевидців — одержання від них докладної інформації про обставини вчиненого вбивства й прикмети злочинця. У ході допиту з'ясовується, внаслідок яких причин очевидець виявився на місці події і послідовність дій на місці події, кількість і прикмети злочинців, їх імена або клички, якими вони себе називали, наявність зброї або інших предметів, що використовувалися як зброя, дії кожного з них. З'ясовується, у зв'язку з чим виникла сварка між потерпілим і злочинцем, як і чим заподіювалися тілесні ушкодження; поведінка потерпілого, характер вчиненого ним опору, дії винних після вчинення злочину. Якщо в ході допиту свідок заявить, що потерпілий або злочинець — знайомі йому особи, у нього з'ясовується, де і за яких обставин він із цими людьми зустрічався раніше.

При допиті осіб, які першими виявили труп, з'ясовується, за яких обставин він був виявлений, хто перебував у той момент біля трупа або поблизу місця події. В якому напрямі зникли особи, ймовірно причетні до злочину, чи був потерпілий у свідомості на момент його виявлення, якщо так, то чи говорив що-небудь, яка була поза трупа й обстановка довкола нього. Чи наближався свідок до трупа, чи змінював його позу, чи відлучався з місця події до приїзду працівників міліції й хто в цей час залишався біля трупа.

Допит рідних і близьких потерпілого має на меті з'ясування розпорядку дня останнього, поведінку в період, що передував убивству, обставини останнього дня життя, взаємини з родичами, знайомими, колегами по службі, компаньйонами або конкурентами, у тому числі й з

підозрюваним, якщо раніше вони були знайомі, можливі мотиви вбивства.

У ході допитів встановлюється, які цінності знаходилися у потерпілого. При виявленні на місці події яких-небудь речей вони можуть бути пред'явлені для впізнання. Свідки цієї групи можуть допитуватися і про характеристики особи потерпілого, а також про його зв'язки, знайомства та ін.

При допиті родичів підозрюваного також з'ясовується його поведінка до й після вчинення вбивства, дії з приховання слідів злочину. З'ясовується, чи не зникли або чи не з'явилися в нього які-небудь речі, чи займався він у ці дні пранням, чищенням або лагодженням одягу й взуття. Таким свідкам можуть бути пред'явлені для впізнання частини або предмети одягу, взуття, особистого побуту, знаряддя злочину, виявлені на місці події [7].

Допит підозрюваного. Незалежно від способу приховування злочину та прийомів, за допомогою яких здійснюється такий процес, мета допиту одна — встановити обставини кримінального провадження, викрити неправдиві свідчення, подолати протидію розслідуванню.

Значимість допиту особи, яка підозрюється у вчиненні вбивства, обумовлена тим, що ніхто краще не знає обставин вчинення злочину, ніж сам злочинець. Але, з іншого боку, потрібно враховувати, що завжди існує можливість самообмови (взяття чужої вини на себе). Окрім того, потрібно брати до уваги, що для цієї категорії учасників кримінального процесу у справах про тяжкі та особливо тяжкі злочини характерною є зміна показань (відмова від раніше даних показань).

При допиті підозрюваного сприятливим фактором може бути використання фактора раптовості, який свідомо і заздалегідь готується слідчим на основі прогнозування ходу слідчої (розшукової) дії. Раптовість — це підготовка і проведення дій, розрахованих на досягнення несподіванки стосовно підозрюваного. Використання раптовості не може розглядатися тільки як спосіб психологічного впливу на підозрюваного з метою отримання його зізнань, які самі по собі,

без підтверджуючих даних нічого не означають. Раптовість, як і будь-який інший тактичний прийом, — це засіб виявлення джерел інформації, які розкривають обставини розслідуваної події, а не отримання зізнання, що не підтверджене доказами [8].

Потрібно виходити з того, що допит підозрюваного може проводитися: 1) в безконфліктній ситуації; 2) в конфліктній ситуації.

Допит у безконфліктній ситуації переважно має місце при розслідуванні вбивств, вчинених в умовах очевидності, коли особа з самого початку визнає свою вину і виявляє каяття. Основним тактичним завданням у цій ситуації є збереження атмосфери безконфліктності і встановлення всіх обставин злочину з максимальною деталізацією показань стосовно обставин, які може знати тільки злочинець (скільки ударів, у яке місце, під яким кутом, положення потерпілого, що робив потерпілий тощо). Доцільним є в такій ситуації використання звукозапису або відеозапису, оскільки технічні засоби дозволяють наочно зафіксувати умови та атмосферу проведення допиту і виключити в майбутньому намагання звинуватити слідчого в застосуванні незаконних прийомів ведення допиту (фізичного насильства, погроз, обману тощо).

Тактичний прийом максимальної деталізації показань спрямований на створення сприятливих умов для майбутньої перевірки одержаних показань шляхом проведення інших дій. Якщо найдрібніші факти, повідомлені підозрюваним на допиті, знаходять підтвердження показаннями інших осіб, результатами огляду, висновками експертиз, то цим самим забезпечується достовірність його показань у цілому. І якщо в майбутньому підозрюваний відмовиться від раніше даних показань, це не буде мати великого значення, оскільки повідомлена інформація була перевірена і знайшла підтвердження в системі доказів.

Допит у конфліктній ситуації найчастіше має місце при розслідуванні вбивств, вчинених в умовах неочевидності, коли злочинець попередньо продумав свою лінію поведінки на випадок затримання і на допиті дає неправдиві

показання. Неправдивість показань проявляється у їх суперечності вже зібраним у справі доказам. У цій ситуації перед слідчим стоять два взаємно пов'язані тактичні завдання: 1) викрити неправдивість показань; 2) переконати допитувану особу дати правдиві показання.

У тих випадках, коли слідчий бачить, що вибрані ним засоби і прийоми не дають бажаного результату або навіть перешкоджають збору доказової інформації, він повинен внести необхідні корективи до тактики допиту. Якщо він заздалегідь передбачив можливі варіанти розвитку подій, то слід перейти до використання інших намічених засобів і прийомів. Якщо він заздалегідь «не забезпечив свої тили», а ситуація не підказує, які прийоми і засоби слід застосовувати, недоцільно діяти методом «проб і помилок», через те, що це може тільки дискредитувати «шукаючого» слідчого в очах підозрюваного і не наблизити, а віддалити від поставленої мети. У даному випадку може бути доцільним невеликий перехід до іншої теми або відмова від обговорення цього питання. Перенесення на наступний допит, щоб, проаналізувавши, чому вибраний прийом не дав бажаного результату, визначити, який прийом буде відповідати ситуації, що склалася [9].

Загалом тактична схема допиту ґрунтується на викритті неправдивості показань шляхом оперування доказами, які зібрані у кримінальному провадженні. Тому до такого допиту слідчий повинен

ретельно підготуватися і визначити порядок використання доказів (показань свідків, речових доказів, висновків експертів). Звичайно, таких доказів може бути різна кількість і можливості слідчого можуть бути досить обмеженими. Як правило, якщо допитувана особа посіла позицію на заперечення своєї вини всупереч уже встановленим фактам, переконати її у зворотному, тобто дати правдиві показання на першому допиті, дуже важко. Тому перший допит часто має розвідувальний характер — його завдання полягає у встановленні орієнтації підозрюваного на неправдиві показання і максимальної деталізації таких показань. Зразу ж після проведення першого допиту слідчий повинен спрямувати зусилля на збирання доказів, які можна буде використати на другому допиті і спростувувати його позицію, показати її очевидну неспроможність. Робота слідчого під час допиту потребує високої професійної підготовки, знання закону і творчого його застосування. Значимість допиту особи, яка підозрюється у вчиненні вбивства, обумовлена тим, що ніхто краще не знає обставини вчинення злочину, ніж сам злочинець [10].

Отже, вказані слідчі (розшукові) дії є досить складними і, разом із тим, результативними. Завдяки їх якісному проведенню можна отримати суттєву доказову та орієнтуючу інформацію про вчинене вбивство, що забезпечить його швидке розкриття та розслідування.

ПРИМІТКИ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 18.01.2013 р. (офіц. текст). — К. : Алерта, 2013. — 270 с.

2. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 09.08.2012 р. № 691. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.

3. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 14.08.2012 р. № 700. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.

4. Там само.

5. Кубарев І. В. Проблема взаємодії слідчих та оперативних підрозділів при розслідуванні вбивств / І. В. Кубарев // Науковий вісник НАВСУ. — К., 2005. — Вип. 1. — С. 268—271.

6. Зеленковський С. Особливості огляду місця події і трупа у випадках, коли особа потерпілого невідома / С. Зеленковський // Прокуратура. Людина. Держава. — 2004. — № 4. — С. 74—78.

7. Алексєєв О. О. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / О. О. Алексєєв, В. К. Весельський, В. В. Пясковський. — 2-ге вид., перероб. та допов. — К. : Центр учбової літератури, 2014. — С. 40—45.

8. Лукьянчиков Е. Д. Тактика использования внезапности в раскрытии преступлений органами внутренних дел : учеб. пособ. / Е. Д. Лукьянчиков, В. П. Бахин. — К. : КВШ МВД СССР, 1990. — 56 с.

9. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник / В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич ; МВС України ; НАВСУ. — К., 2004. — 147 с.

10. Комаринська Ю. Б. Проведення допиту при розслідуванні вбивств, учинених на залізничному транспорті, згідно з новим Кримінальним процесуальним кодексом України / Ю. Б. Комаринська // Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. — К., 2012. — С. 88—90.

Крымский Тарас. Тактика проведения типичных следственных (розыскных) действий при расследовании убийств.

В статье рассмотрен порядок проведения типичных следственных (розыскных) действий при расследовании убийств. Рассматриваются особенности проведения осмотра места происшествия, допроса свидетелей и подозреваемого, их организационно-тактические основы.

Ключевые слова: убийство, тактика, уголовное производство, следственные (розыскные) действия, осмотр места происшествия, допрос.

Krymskyi Taras. Tactics for individual investigator (detective) actions during the investigation of the murders.

The article deals with the procedure for typical investigative (detective) actions in the investigation of. The features of the examination of the scene, interrogation of witnesses and suspect their organizational and tactical framework.

Key words: murder, tactics, criminal proceedings, investigative (detective) action, review the scene, interrogation.